

УДК 37.015.31:614.253.5

DOI <https://doi.org/10.32782/health-2023.4.40>

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ «ТВОРЧІСТЬ», «ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ», «ТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ» МЕДИЧНИХ СЕСТЕР У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Ковальчук Тетяна Юріївна,
викладач сестринських дисциплін
Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради
ORCID: 0000-0002-4841-2640

У статті проаналізовано та розкрито сутність понять «творчість», «творчий потенціал», «творча особистість» та розглянуто наукові погляди щодо цих понять. Виділені основні педагогічні, психологічні та філософські підходи до визначення цих понять.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати той факт, що багато авторів, які займаються проблемою творчого потенціалу особистості, мають різні погляди на визначення його сутності.

Визначено роль освіти у формуванні творчого потенціалу здобувачів освіти медичних закладів.

Висвітлені основні принципи та вимоги, які створювали б умови для розвитку пізнавальної ініціативи, самостійності і творчого мислення у процесі фахової підготовки медичних сестер. Врахування специфіки освітнього процесу медичного коледжу свідчить, що успішне формування творчого потенціалу майбутніх медичних сестер може здійснюватися в різних формах проведення освітнього процесу.

Це означає, що в організації творчого процесу необхідно створити умови для перетворення особистості на суб'єкт власної діяльності, для творчості у вирішенні проблемних завдань.

Виділено найбільш суттєві категорійні характеристики феномену творчого потенціалу особистості.

Зазначено, що творчий складник у професійній діяльності медичних сестер є невід'ємною складовою частиною професійної майстерності та досконалості.

Розглянуто філософські, психологічні та педагогічні погляди на походження та сутність особистості.

Акцентовано увагу, що розвиток творчого потенціалу особистості у процесі її підготовки до професійної діяльності в умовах сучасного суспільства стає одним із основних завдань реформування професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Підкреслено, що творчий характер діяльності залежить від зовнішніх обставин і від самої особистості як суб'єкта цієї діяльності, від її умінь, навичок, якостей та здібностей.

Ключові слова: творчий потенціал, творчість, творча особистість, медичні сестри, фахова підготовка.

Tetyana Kovalchuk. Basic concepts of “creativity”, “creative potential”, “creative personality” of nurses in the process of professional training

The article analyzes and reveals the essence of the concept of “creativity”, “creative potential”, “creative personality”, and examines scientific views on these concepts. The main pedagogical, psychological and philosophical approaches to the definition of these concepts are highlighted.

The analysis of psychological and pedagogical literature gives reasons to state the fact that many authors who deal with the problem of the creative potential of an individual have different views on defining its essence.

The role of education in the formation of the creative potential of students of medical institutions is determined.

The main principles and requirements that would create conditions for the development of cognitive initiative, independence and creative thinking in the process of professional training of nurses are highlighted. Taking into account the specifics of the educational process of the medical college shows that the successful formation of the development of the creative potential of future nurses can be carried out in various forms of the educational process.

This means that in the organization of the creative process, it is necessary to create conditions for the transformation of the individual into the subject of his own activity, for creativity in solving problematic tasks.

The most significant categorical characteristics of the phenomenon of the creative potential of the individual are highlighted.

It is noted that the creative component in the professional activity of nurses is an integral component of professional skill and excellence.

Philosophical, psychological and pedagogical views on the origin and essence of personality are considered.

Attention is drawn to the fact that the development of the creative potential of an individual in the process of preparing him for professional activity in the conditions of modern society becomes one of the main tasks of reforming professional (vocational-technical) and vocational pre-university education.

It is emphasized that the creative nature of activity depends on external circumstances and on the individual himself as the subject of this activity, on his abilities, skills, qualities and abilities.

Key words: creative potential, creativity, creative personality nurses, professional training.

Вступ. Дослідження будь-якої наукової проблеми здійснюється на основі аналізу змісту системи понять і категорій, за допомогою яких виявляється сутність об'єктів, що вивчаються, встановлюються між ними взаємозв'язки, визначається спільність і відмінність та власна позиція щодо використання термінології. Про необхідність розробки питання формування творчої особистості у контексті розвитку її творчого потенціалу наголошено у нормативно-правових документах, де зазначена проблема позиціонується як питання державної ваги. Ці положення відображено у Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту» та в численних підзаконних нормативних актах. Нормативно-правова база засновується на положенні, що розвиток української державності, громадянського та правового суспільства буде поступальним лише за умови активної діяльності у всіх сферах життєдіяльності, сформованої у процесі навчання та виховання творчої особистості, у процесі реалізації нею розвинутого творчого потенціалу.

Матеріали та метод. У процесі дослідження використано емпіричні та теоретичні методи дослідження: спостереження, аналіз та синтез.

Мета статті – провести аналіз наукових джерел щодо визначення сутності таких понять, як «творчість», «творчий потенціал» та «творча особистість», що зумовило такі завдання: описати основні педагогічні, психологічні та філософські підходи до визначення цих понять та уточнити їх зміст.

Результати. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати той факт, що багато авторів, які займаються проблемою творчого потенціалу особистості, мають різні погляди на визначення його сутності.

Поняття творчого потенціалу особистості нерозривно пов'язане з поняттями «творчість», «творча особистість», «креативність». Вони стали предметом багатьох досліджень у галузях філософії, соціології, психології та педагогіки. Проте без розуміння їхнього змісту та структури неможливо виявити сенс та природу творчого потенціалу.

Філософські погляди на походження та сутність особистості, узагальнені Ю. Рожковою, дають нам підстави стверджувати, що людська свобода має дуалістичний характер. Учена визначає її, по-перше, як негативну, як зняття обмежень та заборон, «свобода від». Вона означає можливість звільнення від усього, у тому числі й від усього людського, тому вона не вмі-

щує у собі нічого творчого, а лише руйнівне. Для неї можуть бути введені зовнішні межі у вигляді законів, звичаїв, норм та правил. Тоді вона перетворюється на «свободу в рамках», тобто стає не зовсім свободою. По-друге, є позитивна свобода, «свобода для», свобода творчості як вихід за межі всього старого для творення нового, того, чого ще не було. Її внутрішнім протиріччям є те, що вона існує лише у процесі творчості та зникає в її результаті [1, с. 175]. З цих позицій свобода особистості визначається її участю у творчому процесі, творчій діяльності, активність у якій забезпечує реалізацію особистісного потенціалу. На наше переконання, творчий початок потенційно закладено в кожному індивіді, і основне питання полягає в тому, наскільки він реалізується, стає визначальним у діях, вчинках та житті людини. Верхньою межею творчих досягнень особистості є вдосконалення життя всього людства, інноваційне прискорення його соціальної та культурної еволюції та вдосконалення себе як суб'єкта суспільного буття.

Як свідчать численні психологічні (Д. Гілфорд, Л. Єрмолаєва-Томіна, В. Рибалка, П. Торренс, та ін.), філософські (А. Бергсон, Ф. Степун та ін.) та педагогічні (В. Моляко, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін.) дослідження з проблеми природи творчості та творчої діяльності, для кожної особистості цей феномен є унікальним за своєю суттю, із своєрідним за умовами його розкриття та індивідуальним за механізмами його функціонування.

Найбільш виразно ця думка знайшла відображення у працях О. Клепікова та І. Кучерявого. Механізм розвитку суспільства через творчість учені пояснюють тим, що творчість виникає у процесі становлення людського індивіда як представника людської спільноти. Для того щоб цей процес не припинявся й активно розвивався, кожному індивіду необхідне забезпечення можливості реалізувати себе в тому числі й у творчій діяльності [2, с. 19].

Творчий складник у професійній діяльності медичних сестер є невід'ємною складовою частиною професійної майстерності та досконалості. Психологічний комфорт пацієнта, його націленість на видужання та успіх лікування певною мірою залежить від творчого підходу медичної сестри до виконання своєї професійної діяльності.

Освітній процес у ЗВО – це складний професійно орієнтований процес, насичений різними діями та операціями з практичного застосування

теоретичних знань у різних клінічних ситуаціях, з пацієнтами різної важкості захворювання та догляду. У таких умовах кожен випадок застосування теоретичних знань та практичних навичок – це проблема, навчально-дослідницьке завдання, клінічна ситуація, які майбутні медичні сестри повинні навчитися розв'язувати або самостійно вирішувати безпомилково, оскільки від цього залежить здоров'я, а іноді життя людини.

Такі можливості можуть бути створені за творчих рівнів сформованості пізнавальної активності як педагогічних працівників, так і здобувачів освіти, в основі яких лежить потреба як професійної діяльності і готовності до самостійного здобування нових знань, їх безпомилкове застосування у практиці своєї навчально-пізнавальної і професійної діяльності.

Результати аналізу наукової, методичної літератури та власного досвіду роботи, врахування специфіки освітнього процесу медичного коледжу свідчать, що успішне формування розвитку творчого потенціалу майбутніх медичних сестер може здійснюватися в різних формах проведення освітнього процесу.

У процесі організації навчальної діяльності здобувачів освіти медичних закладів, враховуючи специфіку освітнього процесу, повинні ставитися такі вимоги, які створювали б умови для розвитку пізнавальної ініціативи, самостійності і творчого мислення.

Виділимо п'ять основних принципів (за М. Солдатенком):

- принцип взаємодії суб'єкта та об'єкта пізнання;
- принцип переходу пізнавальної діяльності в творчий процес;
- принцип поєднання індивідуальної, групової та інших форм навчальної пізнавальної діяльності в позааудиторний час;
- принцип професійної компетентності особистості;
- принцип переходу особистого знання у соціальне.

Отже, розвиток творчого потенціалу особистості у процесі її підготовки до професійної діяльності в умовах сучасного суспільства стає одним із основних завдань реформування професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Проте його реалізація ускладнюється відсутністю науково обґрунтованих підходів до визначення сутності поняття «творчий потенціал», співвідношення із поняттями «творчість» та «творча особистість»; розбіжностями в науко-

вих поглядах на процес і механізми його розвитку та актуалізації.

У довідкових виданнях поняття «творчість» визначається: 1) як діяльність особистості, спрямована на створення нових матеріальних та духовних цінностей, які характеризуються соціальною та особистісною значимістю; 2) як найвища форма активності особистості, спрямована на перетворення не тільки зовнішнього світу, а й внутрішнього, саморозвиток та самореалізацію; 3) як диспозиційна якість особистості, передумова розвитку знань та духовного росту; 4) як унікальна якість креативного суб'єкта; 5) як процес вирішення нестандартних ситуативних завдань (талановитий винахід); 6) як споглядання вічних цінностей (мудре узагальнення).

Інтерпретована нами ідея про творчу діяльність як зовнішній прояв та результат реалізації творчої активності та творчої спрямованості особистості підводить до думки про те, що творчість характерна для будь-якої сфери суспільного життя, оскільки постає як процес та наслідок розв'язання протиріч, як необхідна умова прогресивних змін та вдосконалення суспільства загалом.

Визначальною у потрактуванні понять дослідження є думка В. Кременя, що творчість – це апогей людського існування, коли людина набуває здатності перетворювати дійсність (відносини, норми, цінності), у якій здійснює життєдіяльність. Крім того, творчість – це поліфункціональна категорія, яка характеризує різні форми взаємин особистості із собою та суспільством, тому вона постає як культурологічна, соціально-історична, онтологічна, естетична та психологічна категорія [3, с. 69].

На нашу думку, творчість – одна з найбільш природних форм реалізації потреби в пошуку, поряд з якою існують також інші мотиви творчої діяльності – потреби у самоствердженні, визнанні іншими членами суспільства тощо. Творчою є будь-яка діяльність, у процесі якої здійснюється пошук проблем, рішень, а також діяльність, яка виводить суб'єкт за межі наявних практик. Так, творчість постає як процес творення чогось оригінального, неповторного, індивідуального.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що творчий характер діяльності залежить від зовнішніх обставин і від самої особистості як суб'єкта цієї діяльності, від її умінь, навичок, якостей та здібностей.

Охарактеризувати творчу особистість в українській філософії намагалися В. Андрущенко,

М. Дмитрієва, В. Табачковський та ін. Спільним для всіх поглядів є те, що творча особистість характеризується індивідуальністю та своєрідністю, які виділяють її поміж інших.

Визначальним у потрактуванні творчої особистості С. Сисоєвою є взаємозв'язок певних розвинених, системно пов'язаних творчих якостей, які дозволяють досягти людині високих результатів у будь-якій діяльності [4, с. 48].

Подібною є інтерпретація В. Моляко, на думку якого поняття «творча особистість» позначає людину, яка має: певний рівень розвитку творчих здібностей; об'єктивацію цих здібностей у досягненнях; сформовані ціннісні орієнтації та життєві орієнтири, які сприяють процесові становлення, розвитку, прояву, реалізації творчого потенціалу; певну структуру характерних рис особистості, що гармонійно поєднується зі здібностями, утворюючи індивідуальний творчий стиль діяльності [5, с. 6].

Узагальнюючи підходи названих учених до сутності творчої особистості, можна зробити висновок про її визначення як суб'єкта діяльності, наділеного певним набором взаємопов'язаних характеристик і ознак, що забезпечують творчий характер результатів цієї діяльності. Ключовими з них, за нашим висновком, є інтелектуальні здібності та досвід, творча спрямованість особистості (психічна властивість особистості, яка включає систему спонукань, що визначає активність людини), сформовані ціннісні орієнтації, творчий потенціал, який є основним ресурсом творчості.

Визначальним для педагогічного розуміння питання сутності творчого потенціалу є визнання особистості головною діючою фігурою власної діяльності. Це означає, що в організації творчого процесу необхідно створити умови для перетворення особистості на суб'єкт власної діяльності, для творчості у вирішенні проблемних завдань.

Теоретичним підґрунтям організації вивчення та розвитку творчого потенціалу стали положення акмеологічного підходу, особливості якого в теорії та практиці педагогічної діяльності в Україні та за кордоном вивчали О. Антонова, С. Архипова, В. Вакулєнко, О. Дубасенюк, В. Моляко, С. Пальчевський, Н. Сидорчук, Х. Шапаренко та ін. У нашому дослідженні ми спиралися на такі категорії акмеології, виокремлені та визначені С. Архиповою, як: «акме» (орієнтація на досягнення вершин у розвитку особистості, на розвиток її творчих можливостей і ресурсів), «зрілість»

(здатність до саморозвитку та самовдосконалення), «акмеологічний аналіз» (аналіз процесу й результатів діяльності (навчальної, практичної професійної) крізь призму можливих досягнень), «акмеологічні технології» (технології забезпечення досягнень кожної особистості у змінних умовах соціуму) та ін. [6, с. 110].

Актуальність положень цього підходу зумовлюється пошуком шляхів розвитку потенційних можливостей особистості для досягнення нею досконалості у майбутній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати той факт, що багато авторів, які займаються проблемою творчого потенціалу особистості, не дійшли до остаточного визначення його сутності та єдиної концепції дослідження цього феномену.

Під потенціалом особистості вчені розуміють: «тенденцію до самоактуалізації» (К. Роджерс), «потребу у самоактуалізації» (А. Маслоу), «сенс життя» (В. Франкл) та ін. За нашим висновком, потенціал особистості – певна спонукальна сила, яка стимулює, схиляє особистість до певної діяльності, внутрішня енергія, спрямована на творче самовираження та самоствердження, діяльнісне начало буття індивіда, джерело саморозвитку якогось явища.

У сучасних довідкових виданнях поняття «потенціал» трактується як «сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані у будь-якій галузі, діяльності, сфері; запас чого-небудь, приховані здатності, сили для будь-якої діяльності, що можуть виявитись за певних умов» [7, с. 902]. З цих позицій потенціал особистості – наявність внутрішніх сил, можливостей та запасів, необхідних людині для здійснення певної діяльності, вирішення проблем, розв'язання протиріч, досягнення певної мети.

Зважаючи на різноманіття наукових підходів до розуміння творчого потенціалу особистості, нами виділено найбільш суттєві для нашого дослідження категорійні характеристики цього феномену:

- ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності загалом [5, с. 9];

- творчі можливості особистості, її креативність [8, с. 190];

- сукупність пов'язаних у систему природних і набутих якостей, що проявляються через здібності, уміння, психічні процеси, способи мислення та діяльності [9, с. 7].

На нашу думку, поняття творчого потенціалу трактується названими вченими як похідне від творчих здібностей, креативності, інтелекту особистості, якості її мислення, застосування яких забезпечить найефективніший результат діяльності, як синонім творчої активності, обдарованості, готовності до творчої діяльності.

У цьому контексті актуальним для нашого дослідження є визначення творчої активності як здатності людини до свідомої діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища і самої себе [10, с. 21]. З цих позицій творчий потенціал постає передумовою творчої активності особистості, базою, рушійною силою, своєю чергою, творча активність реалізується в переході до творчої діяльності в результаті актуалізації творчого потенціалу.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що основним видом діяльності творчої особистості є творчість. Творча діяльність неможлива без залучення психологічних якостей особистості (креативності) з опорою на ієрархічно організовану стійку систему її намірів,

потреб та інтересів (мотивацію), знань та вмінь (когнітивну сторону), здобутих у процесі життя.

Підставою для будь-якої діяльності є внутрішня схильність до цієї діяльності, спрямованість до неї, потенційні внутрішні задатки та можливості, які сприяють їй, спонукають до неї. Для творчої діяльності таким механізмом є творчий потенціал.

З цих позицій у подальшій роботі ми керуватимемося таким визначенням творчого потенціалу особистості: як інтегративної системної якості особистості, яка включає знання, уміння, психічні якості особистості, такі як креативність, мотивація до творчої діяльності, що за умови високого рівня їхнього розвитку та взаємозв'язку стимулюють особистість до активної професійно-творчої самозміни та перетворення навколишнього середовища відповідно до творчого задуму.

На наше переконання, тільки створення сприятливих соціально-психологічних і педагогічних умов для розвитку творчої особистості дасть можливість виявити її приховані можливості та розвинути необхідний рівень творчого потенціалу майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рожкова Ю.А. Свобода особистості як головна передумова формування громадянського суспільства. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ, 2008. Вип. 75. С. 173–184.
2. Клепиков О.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вища школа, 1996. 295 с.
3. Кравченко О. Професійна підготовка майбутніх медичних сестер у медичному коледжі: аксіологічний підхід. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 6. С. 69–74.
4. Сисоєва С.О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія. Нац. акад. пед. наук України, Київ, ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ : Едельвейс, 2014. 399 с.
5. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2–9.
6. Архипова С.П., Смерчак Л.І. Професійна підготовка соціальних педагогів у контексті акмеологічного підходу. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 2. С. 106–112.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів / автор, кер. проекту, гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2002. 1428 с.
8. Курило Л.С. Розвиток творчого потенціалу дошкільника. *Культура і розвиток особистості: міфи та реалії в психології та педагогії* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 24–25 червня 2009 р.) / за ред. І.Ю. Філіпової. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. С. 190–194.
9. Хмельковська С.В. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2005. 20 с.
10. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ : Либідь, 1997. 374 с.

REFERENCES

1. Rozhkova, Yu.A. (2008). Svoboda osobystosti yak holovna peredumova formuvannya hromadyanskoho suspilstva [Freedom of the individual as the main prerequisite for the formation of civil society]. *Multyversum. Filosofskyi almanakh*. Vol. 75. P. 173–184 [in Ukrainian].
2. Klepikov, O.I., & Kucheryavy, I.T. (1996). *Osnovy tvorchosti osoby* [Lending and risks]. Kyiv: Vyshcha shkola. 295 s. [in Ukrainian].
3. Kravchenko, O. (2013). Profesiyna pidhotovka maybutnikh medychnykh sester u medychnomu koledzhi: aksiolohichnyy pidkhid [Professional training of future nurses in a medical college: an axiological approach]. *Osvita doroslykh: teoriya, dosvid, perspektyvy*. Vol. 6. P. 69–74 [in Ukrainian].
4. Sysoeva, S.O. (2014). *Tvorchyy rozvytok fakhivtsiv v umovakh mahistratury* [Creative development of specialists in the conditions of the master's degree]. (Monograph). National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv university named after Boris Grinchenko. Kyiv: Edelweiss [in Ukrainian].

5. Molyako, V.O. (2004). Psykholohnichna teoriya tvorchohstni [Psychological theory of creativity]. *Obdarovana dytyna*, No. 6. P. 2–9 [in Ukrainian].
6. Arkhipova, S.P., & Smerchak, L.I. (2011). Profesiyna pidhotovka sotsialnykh pedahohiv u konteksti akmeolohichnoho pidkhodu [Professional training of social teachers in the context of the acmeological approach]. *Sotsialna pedahohika: teoriya ta praktyka*. No. 2. P. 106–112 [in Ukrainian].
7. Busel, V.T. (Ed). (2002). *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy* [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian].
8. Kurylo, L.S. (2009). Rozvytok tvorchoho potentsialu doshkil'nyka [Development of the creative potential of a preschooler]. *Kultura i rozvytok osobystonsti: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi –Culture and personality development: myths and realities in psychology and pedagogy: materials of the International Scientific and Practical Conference*. Lutsk [in Ukrainian].
9. Khmelkovska, S.V. (2015). Formuvannya tvorchoho potentsialu maybutnikh uchyteliv inozemnykh mov u protsesi fakhovoyi pidhotovky [Formation of creative potential of future teachers of foreign languages in the process of professional training]. (Extended abstract of candidate's thesis). South Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushynskiy. Odesa [in Ukrainian].
10. Goncharenko, S.U., Golovko, S. (Ed.). (1997). *Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].